

Małgorzata Chojnacka, Urząd Miasta Łodzi
Monika Paluch, Uniwersytet Łódzki

Założenie pałacowo-parkowe w Radziejowicach jako część potencjału turystyki kulturowej Mazowsza Zachodniego¹

Słowa kluczowe: założenie pałacowo-parkowe, atrakcja turystyczna, Dom Pracy Twórczej, Radziejowice, powiat żyrardowski, turystyka kulturowa

Streszczenie: Artykuł jest próbą prezentacji części potencjału turystyki kulturowej Mazowsza Zachodniego poprzez przybliżenie najważniejszych informacji o zabytkowym zespole pałacowo-parkowym w Radziejowicach. W pracy dokonano ogólnej charakterystyki ww. założenia poprzez prezentację jego położenia, historii czy elementów składowych. Omówiono również funkcje jakie współcześnie pełni założenie pałacowo-parkowe w Radziejowicach, a także przeanalizowano narzędzia wykorzystywane przy promocji ww. obiektu. Na koniec oceniono perspektywy rozwoju założenia pałacowo-parkowego w Radziejowicach i możliwość jego wykorzystania przy tworzeniu oferty promującej potencjał turystyki kulturowej na obszarze Mazowsza Zachodniego.

Wstęp

Prawdziwa podróż odkrywcza nie polega na szukaniu nowych lądów, lecz na nowym spojrzeniu <Marcel Proust>

„Radziejowice to miejsce owiane legendą. Legendą o wielu źródłach i o wielu wątkach, sięgających piętnastego wieku” [Skąpska 2006, s. 7]. Współcześnie znane są większości twórców i działaczy kultury z całej Polski. Często jednak nie dostrzega się ich wartości zabytkowej i roli, jaką odegrały w dziejach naszego kraju.

Celem niniejszego artykułu jest prezentacja założenia pałacowo-parkowego w Radziejowicach szerszemu gronu odbiorców i analiza możliwości wykorzystania jego walorów przy tworzeniu oferty turystyki kulturowej dla Mazowsza Zachodniego. W pracy omówiono m.in. położenie, historię i elementy składowe zabytkowego zespołu. Dokonano także analizy funkcji jakie współcześnie pełni ww. obiekt oraz omówiono narzędzia promocji wykorzystywane przez Dom Pracy Twórczej w Radziejowicach. Na koniec oceniono perspektywy rozwoju tego miejsca pod kątem jego wykorzystania dla potrzeb rozwoju turystyki kulturowej.

Dla pełnego zrozumienia tematu niniejszego opracowania istotne wydaje się wyjaśnienie kilku pojęć. Pierwszym z nich jest atrakcja turystyczna. Do literatury naukowej pojęcie to wprowadził w 1972 r. E. Cohen [Kruczek 2005, s. 35]. Od tego czasu ww. termin doczekał się wielu różnych opracowań. Również w nauce polskiej „atrakcje turystyczne” definiowane były przez wielu autorów². Na potrzeby niniejszego opracowania przyjęto za Z. Kruczkim (red.) [2012, s. 29], iż atrakcja turystyczna to „wszystkie elementy składowe produktu turystycznego (walory miejsca i wydarzenia, obiekty i autentyczne wytwory kultury wyższej), oznaczone jako szczególne, mające zdolność przyciągania turystów i decydujące o tym, że wybierają oni dany obszar, a nie inny. Połączone z usługami turystycznymi tworzą produkt turystyczny”.

¹ W artykule wykorzystano fragmenty pracy licencjackiej napisanej w 2007 r. przez M. Paluch na seminarium licencjackim w Katedrze Geografii Miast i Turyzmu pod kierunkiem dr hab. Jolanty Wojciechowskiej pt.: *Monografia turystyczna zabytkowego zespołu w Radziejowicach w powiecie żyrardowskim*.

² Por. m.in.: G. Gołembski [2009, s. 42], W. Kurek (red.) [2007, s. 27], Z. Kruczek [2011, ss. 9-10] i inni.

Za turystykę kulturową uznano „wszystkie grupowe lub indywidualne wyprawy o charakterze turystycznym, w których spotkanie uczestników podróży z obiektami, wydarzeniami i innymi walorami kultury wysokiej lub popularnej albo powiększenie ich wiedzy o organizowanym przez człowieka świecie otaczającym jest zasadniczą częścią programu podróży lub stanowi rozstrzygający argument dla indywidualnej decyzji o jej podjęciu lub wzięciu w niej udziału [Mikos von Rohrscheidt 2008a, s. 31].

Kolejnymi pojęciami, na które warto zwrócić uwagę są: Dom Pracy Twórczej, dostępność komunikacyjna, dwór, pałac, park, zespół zabytkowy. Ich definicje przedstawiają się następująco:

- Dom Pracy Twórczej (DPT) – jest instytucją kultury posiadającą osobowość prawną i podlega wpisowi do rejestru narodowych instytucji kultury prowadzonego przez Ministra Kultury i Sztuki [Statut DPT w Radziejowicach 1994, s. 1];
- dostępność komunikacyjna określonego terenu to istniejący system połączeń komunikacyjnych między tym terenem, a miejscami stałego zamieszkania potencjalnych turystów [Rogalewski 1977];
- dwór – typowy budynek mieszkalny, ukształtowany w okresie klasycyzmu, o jednej lub dwóch kondygnacjach z portykiem wejściowym na osi, nad którym mieści się balkon lub facjatka; w rzucie poziomym oś symetrii przechodzi przez portyk (z parzystą liczbą kolumn), sień i salę, wystającą poza obrys rzutu; pokoje i sypialnie rozlokowane są po obu stronach osi a na poddasze lub piętro prowadzą schody umieszczone z boku sieni [Krajewski 1974, ss. 223-224];
- pałac – reprezentacyjna budowla mieszkalna pozbawiona cech obronnych, także określenie dla bardziej okazałych gmachów użyteczności publicznej i urzędów [Krajewski 1974, s. 331];
- park – m.in. ogród lub plac zadrzewiony ze ścieżkami spacerowymi i ławeczkami [Krajewski 1974, s. 333];
- zespół zabytkowy – jest to zgrupowanie w kilku obiektach zabytków różnego rodzaju; typowymi zespołami zabytkowymi są np. Łańcut – zamek, fortyfikacje, muzeum wewnątrz, park, muzeum powozów itd., Nieborów – pałac, park, muzeum wewnątrz itd. [Rogalewski 1977].

Podstawą do napisania artykułu była kwerenda różnego rodzaju publikacji dotyczących zabytkowego zespołu pałacowo-parkowego w Radziejowicach (publikacje książkowe, foldery, broszury, katalogi powystawowe, artykuły itp.). Analizie poddano także strony internetowe Domu Pracy Twórczej w Radziejowicach (www.palacradziejowice.pl) i gminy Radziejowice (www.radziejowice.pl). W trakcie kilku wizyt na terenie założenia pałacowo-parkowego w Radziejowicach sporządzono m. in. dokumentację fotograficzną ww. obiektu i przeprowadzono wywiady z pracownikami DPT w Radziejowicach, które pozwoliły zebrać informacje na temat organizowanych wystaw, ekspozycji stałej, sal konferencyjnych, imprez kulturalnych oraz perspektyw rozwoju placówki. Dokumentacja fotograficzna objęła m. in. obiekty wchodzące w skład założenia pałacowo-parkowego, a także wnętrza pałacu, sale konferencyjne i pokoje gościnne DPT w Radziejowicach.

1. Położenie założenia pałacowo-parkowego w Radziejowicach

Radziejowice to nieduża wieś gminna położona w południowo-zachodniej części województwa mazowieckiego, w powiecie żyrardowskim nad rzeką Pisią-Gągoliną. Dawniej rzekę nazywano Pisią, Radziejówką lub Gorgolą. Miejscowość liczy obecnie 702 mieszkańców³ [www.radziejowice.pl/index.php?id=15, 4.11.2013].

Wieś od zawsze położona była na przecięciu ważnych szlaków komunikacyjnych bądź w ich pobliżu, co niewątpliwie podnosiło jej znaczenie. Wśród nich należy wymienić: szlak

³ Stan na 31 grudnia 2012 r..

komunikacyjno-handlowy łączący Mazowsze z ośrodkami miejskimi takimi jak Kraków czy Poznań, a także trakt wiodący do Rawy, Piotrkowa Trybunalskiego i dalej w stronę Krakowa, który przebiegał przez pobliski Mszczonów. Warto także wspomnieć o trakcie wiodącym przez Bolimów, Łowicz, Łęczycę do Poznania oraz o jego odgałęzieniu w kierunku Płocka.

Szczególne znaczenie nabrało położenie Radziejowic w 1596 roku, gdy Zygmunt III Waza rozpoczął proces przenoszenia dworu królewskiego z Krakowa do Warszawy⁴. Wówczas podróżujący na południe i zachód od Warszawy często zatrzymywali się tu na krótki odpoczynek, bądź też przybywali, aby zapomnieć o trudach życia codziennego, wziąć udział w polowaniach i ucztach, jakie tu organizowano. „Ambitni właściciele Radziejowic potrafili zachęcić do odwiedzin gości wpływowych i utytułowanych – królów, dyplomatów, elitę towarzyską” [Barbasiewicz 2007, s. 12].

Miejsce na wybudowanie siedziby rodu było także niezwykle istotne. Wybrano do tego celu teren z natury bezpieczny, położony w zalesionej okolicy (obszar dawnej Puszczy Jaktorowskiej), w zakolu rzeki, a dodatkowo blisko wspomnianych wcześniej szlaków komunikacyjnych. Współcześnie zespół pałacowo-parkowy położony jest w południowo-zachodniej części Radziejowic po obu stronach ulicy Sienkiewicza.

Również i dziś Radziejowice cechuje dobra dostępność komunikacyjna. Przebiegająca w pobliżu Centralna Magistrala Kolejowa, jak również rozwinięta sieć drogowa w postaci dróg o znaczeniu krajowym i wojewódzkim (droga krajowej nr 8 Warszawa-Katowice; droga krajowa nr 50 Grójec-Sochaczew; droga wojewódzka nr 579 Radziejowice-Grodzisk Mazowiecki) gwarantują dogodną komunikację. Za atut można także uznać fakt, że miejscowość położona jest w niedużej odległości od największych ośrodków miejskich w Polsce tj. 45 km od Warszawy i 85 km od Łodzi. Stwarza to mieszkańcom tych miast możliwość organizacji jednodniowych wycieczek, pozwalających zwiedzić zabytki Radziejowic, jak również okolicznych wsi, w tym m.in. Kukłówki Radziejowskiej – dworek Józefa Chełmońskiego (w rękach prywatnych) czy Grzegorzewic – pałac i zabytkowy park grzegorzewicki [Paluch 2007, ss. 6-7].

2. Rys historyczny⁵

Radziejowice po raz pierwszy pojawiły się w źródłach historycznych na początku XIV wieku. Materiały archiwalne dotyczące tego miejsca są jednak znikome. Niewiele także pozostało fotografii prezentujących obiekty.

Nie ulega jednak wątpliwości, że historia założenia pałacowo-parkowego, jak i samej miejscowości ściśle związana jest z dziejami rodu Radziejowskich. Sama nazwa miejscowości, nie wiąże się jednak z nazwiskiem tej rodziny, lecz wywodzi się od nazwy rzeki Radziejówki (obecnie rzeka Pisia). Z zachowanych źródeł wynika, iż od średniowiecza obecne Radziejowice stanowiły własność rodziny Junoszków, którzy otrzymali je od księcia Konrada Mazowieckiego.

Pierwszym znanym z imienia właścicielem Radziejowic był, uważany za protoplastę rodu, Andrzej. Warto zauważyć, iż w pierwszej połowie XIV w. właściciele tych ziem należeli do elity szlachty mazowieckiej. Był to ród heraldyczny, którego herb przedstawiał srebrnego barana ze złotymi rogami na czerwonym polu.

Kolejnym panem dóbr radziejowskich, który powiększył majątek rodziny oraz przyczynił się do wzrostu jej prestiżu, był Andrzej Radziejowski – syn bądź wnuk wcześniej

⁴ Przyczyny takiej decyzji należy upatrywać w dogodniejszym położeniu Warszawy (była ona bliższa interesującym Zygmunta III Wazę sprawom szwedzkim). Istotne znaczenie miał także pożar, który wybuchł na Wawelu w 1595 r., w wyniku eksperymentu alchemicznego. Proces przenoszenia dworu trwał do 25 maja 1609 r. Warto podkreślić, iż Kraków pozostał oficjalną stolicą Rzeczypospolitej, Warszawa była zaś w tym czasie uważana za „Miasto Rezydencjonalne Jego Królewskiej Mości”.

⁵ Do opracowania rysu historycznego wykorzystano następujące publikacje: M. Barbasiewicz, E. Pustoła-Kozłowska (1997) pt.: *Radziejowice. Fakty i zagadki* oraz M. Barbasiewicz (2007) pt.: *Radziejowickie Theatrum. Dzieje Rezydencji*.

wspomnianego Andrzeja. Odnosił on liczne sukcesy polityczne, z którymi wiązały się ogromne korzyści materialne. Andrzej uważany był za dobrego gospodarza na swoim terenie. Umiejętnie zarządzał powierzonymi mu dobrami kościelnymi i królewskimi. Wiele uwagi poświęcał swojej rodowej siedzibie – chciał by swoim wyglądem odpowiadała ona jego ambicjom. Pod koniec życia Andrzej Radziejowski wznosił nowe budowle⁶ takie jak.: murowana wieża mieszkalna czy murowany dom mieszkalny.

Po śmierci Andrzeja, w 1517 r., majątek odziedziczyły po nim dzieci. Syn Mikołaj rozbudował siedzibę rodu na tyle, że można ją było określić mianem renesansowego pałacu.

Stanisław, wnuk Andrzeja, wprowadził rodzinę do magnaterii, co przyczyniło się do jej rozkwitu. Był to człowiek niezwykle bogaty, który umiejętnie pomnażał swój majątek. Nadrzędnym celem S. Radziejowskiego było podniesienie prestiżu rodziny, dlatego też często gościł w swoich włościach możnych przyjaciół, zagranicznych posłów, królów oraz dworzan.

„Koligacje i możni protektorzy umożliwili błyskotliwą karierę synowi Stanisława – Hieronimowi (1612-1667). Miał on wiele zalet potrzebnych do zajęcia wysokich stanowisk – wykształcenie, znajomość kilku języków, umiejętności oratorskie. Dzięki wpływom ojca został dworzaninem królowej Cecylii Renaty, pierwszej żony Władysława IV. Posiadał cenną umiejętność doskonałej orientacji w dworskich intrygach” [Barbasiewicz 2007, s. 49]. Warto podkreślić, iż w ciągu życia Hieronim Radziejowski piastował liczne urzędy, w tym od 1650 roku Urząd Podkanclerzego Koronnego. Z jego inicjatywy nastąpił również kolejny rozwój założenia architektonicznego. Największe zmiany dotyczyły pałacu (otrzymał cechy barokowe), a także terenów zielonych, które zorganizowano na kształt ogrodu francuskiego z pawilonem i zwierzyńcem. W wyniku skandalu, do którego doszło w 1651 roku⁷, Hieronim stał się osobistym wrogiem króla Jana Kazimierza. Uciekł z kraju by szukać pomocy na dworach obcych władców. Hieronim Radziejowski do historii przeszedł jako ten, który podburzał Kozaków i uczestniczył w przygotowaniach Szwedów do ataku na własny kraj.

Ostatnim z rodu Radziejowskich był kardynał Michał Radziejowski. Za jego czasów dokonano modernizacji założenia architektonicznego. Kardynał nie szczędził funduszy, by ozdobić swą rezydencję o czym świadczą przepiękne marmurowe portale, z których dwa zachowały się do dnia dzisiejszego.

Po jego śmierci w 1705 r. dobra odziedziczyli jego trzej siostrzeńcy – Prażmowscy. Ze względu na brak przekazów historycznych, trudno jednoznacznie ustalić co działo się z rezydencją do 1782 r., kiedy to jako posag swojej żony otrzymał ją Kazimierz Krasiński. Od tego momentu, na 130 lat, radziejowickie dobra znalazły się w rękach tejże rodziny.

Majątek przekazywany z ojca na syna ponownie stał się rodową siedzibą, w której kwitło życie towarzyskie. Po Kazimierzu Krasińskim Radziejowice przejął Józef Wawrzyniec Krasiński. W jego domu zaczęli bywać wojskowi, politycy, ale także ludzie sztuki i kultury.

Od początku XIX wieku przeprowadzano w Radziejowicach remonty i modernizacje mające na celu upiększenie pałacu. Do prac przy przebudowie zaangażowano powszechnie cenionego wśród polskiej arystokracji architekta – Jakuba Kubickiego⁸. Za jego sprawą

⁶ Relikty dawnych budowli siedziby Andrzeja Radziejowskiego odsłonięte zostały dość przypadkowo, na terenie parku pałacowego, w listopadzie 1999 roku. Odkrycie naukowo zinterpretowała dr arch. Maria Lewicka-Cempa [Barbasiewicz 2007, s. 22].

⁷ W 1651 roku, podczas wyprawy przeciwko Kozakom, król Jan Kazimierz rozkazał przejąć korespondencję Hieronima Radziejowskiego. Szczególną uwagę króla zwrócił list Radziejowskiego skierowany do królowej, w którym krytykował on Jana Kazimierza, za sposób prowadzenia wyprawy, a także sugerował, że król ma romans z żoną H. Radziejowskiego, która towarzyszyła mu w ww. wyprawie. Podkanclerzy szybko został odsunięty od dworu. Warto także wspomnieć, iż H. Radziejowski, jako przeciwnik wojny z Portą, przystąpił w tym czasie prawdopodobnie do spisku, którego celem było osadzenie na tronie polskim księcia siedmiogrodzkiego - Jerzego II Rakocznego.

⁸ Jakub Kubicki był autorem licznych pałaców (m.in. w Bejskach, Młochowie, Pławowicach, Sowińcu), ratuszy (Płock), rogatek miejskich (m.in. Warszawa, Płock), obiektów sakralnych (m.in. Warszawa, Nadarzyn, Mokobody). Jego autorstwa są także obiekty zlokalizowane w warszawskich Łazienkach (Świątynia Sybilli,

elewacje pałacu otrzymały skromną dekorację, a fasada frontowa urozmaicona została trzema płaskimi ryzalitami. We wnętrzach zachowano amfiladowy układ pomieszczeń.

W 1815 r. postanowiono przywrócić blask dawnej siedzibie Radziejowskich, podnieść ją z ruiny i nadać jej nowy wygląd – m.in. wyeksponowano herby oraz tablice z inskrypcjami po łacinie. Między Zameczkiem, a południowo-wschodnim narożnikiem pałacu istniał mur obronny. Architekci zaprojektowali wzdłuż jego północnej ściany kryte przejście (arkadowy łącznik), a od strony południowej dostawiono oranżerię.

Wokół rezydencji powstał park krajobrazowy w stylu angielskim. Zaprojektował go Aleksander d'Alphonse. Nazwisko projektanta i okoliczności powstania ogrodu upamiętnia inskrypcja na piaskowcowej kolumnie stojącej na środku polany, tuż za pałacem. W kompozycji zachowano wcześniejsze elementy wodne – Wielki i Mały Staw oraz kanały.

W pierwszej połowie XIX w. wybudowano także dworek modrzewiowy, który stanowił centralny obiekt zabudowań folwarcznych. Najprawdopodobniej przeznaczony był na mieszkanie administratora dóbr.

Ważną inwestycją Józefa i Emilii Krasińskich było wybudowanie kościoła pw. Św. Kazimierza. Zaprojektowany przez Jakuba Kubickiego obiekt zlokalizowano w pobliżu drogi do Mszczonowa.



Ryc. 1. Widok pałacu w 1905 r



Ryc. 2. Dworek modrzewiowy w 1931 r.

Źródło: www.palacradziejowice.pl (4.11.2013 r.)

W 1862 r. Radziejowice odziedziczył syn Józefa Wawrzyńca – Adam. Dobra Krasińskiego były wówczas jednym z największych majątków w okolicach Warszawy. Od początku XIX w. gościło w nich wielu przedstawicieli świata kultury i sztuki, w tym m.in. Józef Chełmoński, Juliusz Kossak, Wojciech Kossak czy Henryk Sienkiewicz.

W 1904 roku dobra przeszły w ręce Edwarda Krasińskiego. Był to człowiek wykształcony, interesujący się w szczególności zagadnieniami kultury i literaturą. Jego głównym celem było utrwalenie przeszłości rodu poprzez stworzenie instytucji naukowej, pozwalającej na przechowanie zbiorów związanych z rodziną Krasińskich. Dla pomieszczenia zbiorów wybudowano gmach Biblioteki i Muzeum Ordynacji Krasińskich. W celu zdobycia funduszy na budowę obiektu Edward Krasiński zdecydował się na sprzedaż Radziejowic swojemu stryjowi – Kazimierzowi Krasińskiemu. W 1930 r. otwarto Bibliotekę i Muzeum Ordynacji Krasińskich. Niestety większość zbiorów uległa zniszczeniu podczas powstania warszawskiego w 1944 roku⁹.

Od momentu sprzedaży Radziejowic Kazimierzowi Krasińskiemu siedziba zaczęła podupadać. Nowi właściciele traktowali ją jako jeden z wielu majątków, odwiedzając to miejsce bardzo rzadko. Także sporadycznie pojawiali się tu przedstawiciele sztuki, nauki czy

Stajnia Kubickiego, Nowa Kordegarda, Belweder). Dzieła Kubickiego są charakterystyczne ze względu na typowe dla jego projektów elementy. Wśród nich na szczególną uwagę zasługują portyki kolumnowe czy ryzalidy ogrodowe.

⁹ Cztery lata wcześniej E. Krasiński został zamordowany w Dachau.

polityki. W okresie międzywojennym kilkakrotnie udostępniano to miejsce filmowcom. Nakręcono tu m.in. sceny do *Pana Tadeusza* z 1928 r. Widok pałacu i dworku modrzewiowego z okresu pierwszej połowy XX wieku prezentują ryciny 1 i 2.

Kolejne lata były niezwykle ciężkie. W okresie II wojny światowej Radziejowice zostały zajęte przez Niemców. Zorganizowali oni w pałacu przyfrontowy szpital, a następnie dom dla żołnierzy – rekonwalescentów rannych i okaleczonych w czasie walk.

Po przeprowadzeniu reformy rolnej w 1945 roku dobra przejęło państwo, a w 1950 roku Ministerstwo Kultury i Sztuki, powierzając je Muzeum Narodowemu na składnicę muzealną. Dopiero w 1956 roku pozostałości radziejowickiego majątku stały się własnością Warszawskiego Stowarzyszenia Historyków Sztuki. Postanowiono wówczas utworzyć w Radziejowicach Dom Pracy Twórczej (DPT)¹⁰. W latach 1956–1964 prowadzone były prace remontowe, pod nadzorem architekta Jacka Cydzika, które przywróciły wnętrzem pałacu ich klasycystyczny charakter. Następnie zaadaptowano wnętrza Zameczku do nowych potrzeb: na parterze umieszczono bowiem kuchnię i pomieszczenia towarzyszące, zaś na piętrze dwa apartamenty mieszkalne i gabinet ówczesnego dyrektora DPT.

W latach dziewięćdziesiątych dokonano dalszych zmian, w tym m.in. zbudowano jadalnię w dawnej oranżerii. W latach 1965–1980 r. dyrektorem placówki był J. Wierzchowski. Przez cały ten czas zbierał wszelkie informacje i pamiątki dotyczące zespołu pałacowego, urządzał wystawy (m.in. obrazów J. Chełmońskiego), a także stwarzał niezwykle przyjazną atmosferę dla przyjeżdżających tu gości. Obecnie (od 1996 r.) dyrektorem placówki jest B. Mrówczyński.

3. Elementy składowe założenia architektonicznego

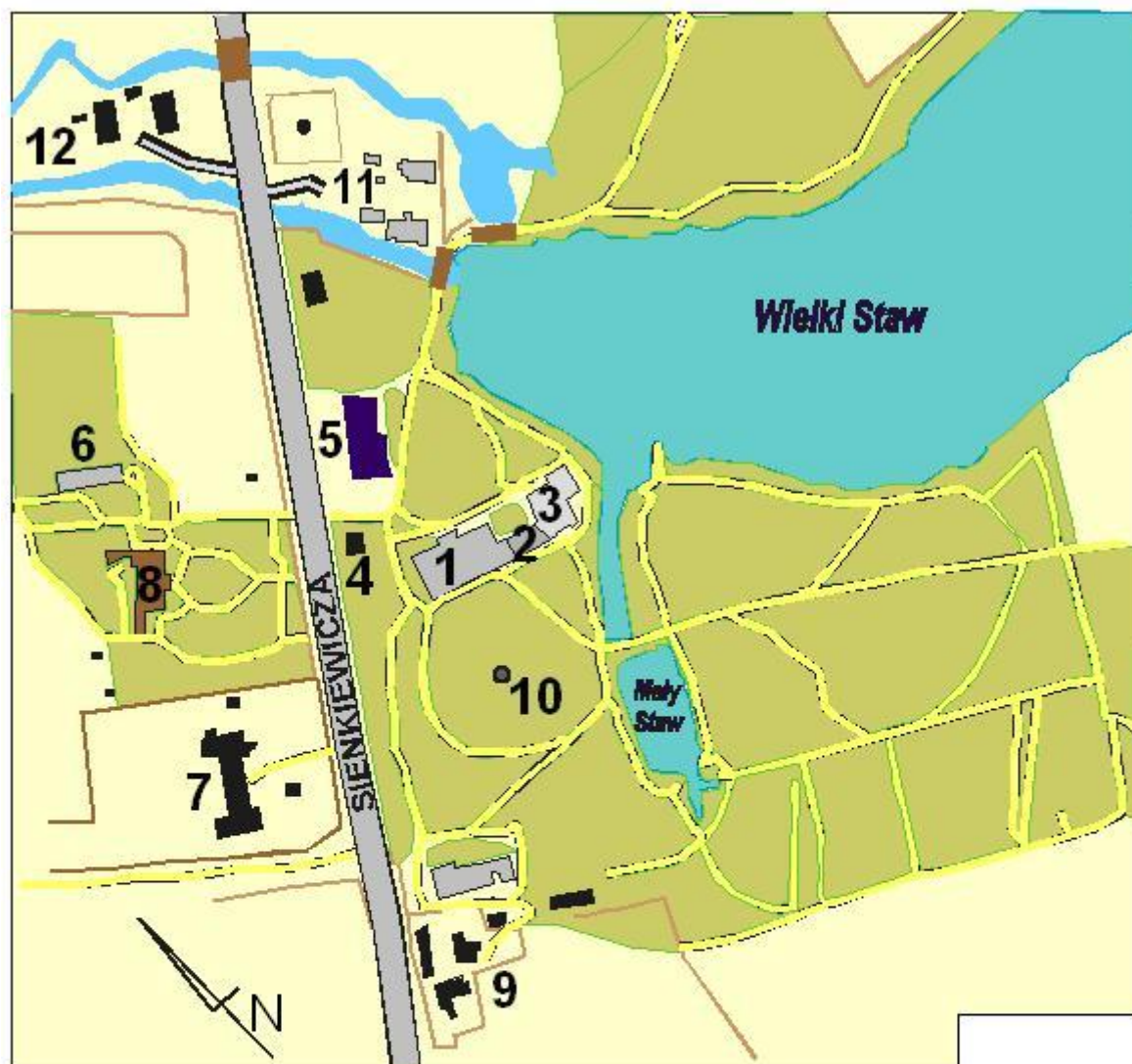
Założenie pałacowo-parkowe położone jest w południowo-zachodniej części Radziejowic. Jego granicę wyznaczają: od zachodu ulica Sienkiewicza, od północy Słoneczna natomiast od wschodu droga krajowa nr 8 Warszawa-Katowice. Założenie składa się z nieregularnego stawu, parku, trzech budynków znajdujących się wewnątrz ogrodzonego terenu oraz dwóch na zewnątrz, po drugiej stronie drogi przebiegającej wzdłuż ogrodzenia. „Dwa obiekty głównej części zespołu zdradzają historyczną proveniencję: są to klasycystyczny pałac i nieco dziwaczna budowla zdobna blankami, kartuszami herbowymi i wieżyczką. To właśnie zameczek przypominający detalami średniowieczne zamki...” [Barbasiewicz, Pustoła-Kozłowska 1997, s. 9]. 150 m na północ od nich, wzdłuż ulicy Sienkiewicza, została zlokalizowana Willa Szwajcarska – współczesny budynek pełniący m.in. funkcję noclegową. Wspomniane obiekty otacza park krajobrazowy w typie angielskim z Wielkim Stawem i licznymi polanami.

Po drugiej stronie drogi, na terenie dawnego folwarku, znajduje się dworek modrzewiowy oraz położona naprzeciwko niego stara kuźnia. W północnej części założenia, na wyspie zlokalizowane są obiekty gospodarcze (dwa czworaki i młyn), zaś w południowej części pozostałości dawnych zabudowań folwarcznych.

Warto również zwrócić uwagę na położone poza terenem DPT budynki dawnej stajni i wozowni, które obecnie stanowią siedzibę Gminnego Ośrodka Kultury w Radziejowicach. Rozmieszczenie poszczególnych obiektów prezentuje plan założenia pałacowo-parkowego w Radziejowicach (ryc. 3).

¹⁰ Za główne cele Domu Pracy Twórczej w Radziejowicach przyjmuje się: realizację mecenatu Ministra Kultury i Sztuki nad środowiskami twórców i działaczy kultury; prezentację obiektów zabytkowych oraz ruchomych dóbr kultury znajdujących się na terenie działania DPT, oraz ich ochronę i konserwację; prowadzenie działalności wystawienniczej i wydawniczej; organizację wypoczynku i rekreacji twórców oraz pracowników resortu [Statut DPT w Radziejowicach 2012, s. 1].

Ryc. 3: Plan założenia pałacowo-parkowego w Radziejowicach

**LEGENDA:**

- | | |
|---|------------------------------|
| 1 - pałac | 10 - kolumna |
| 2 - galeria łącznik | 11 - osada młynarza z młynem |
| 3 - zameczek | 12 - dwa czworaki na wyspie |
| 4 - stróżówka | — - ogrodenie |
| 5 - willa szwajcarska | — - droga |
| 6 - stara kuźnia | — - alejka |
| 7 - dawne stajnie I wozownia | — - most |
| 8 - dworek modrzewiowy | — - rzeka |
| 9 - pozostałości zabudowań folwarcznych | — - tereny zielone |
| | — - zabudowania |

Źródło: opracowanie M. Paluch na podstawie Barbasiewicz M., Pustola-Kozłowska E., 1997, s. 175.

Głównym, najbardziej reprezentacyjnym, obiektem wchodzącym w skład założenia architektonicznego jest połączony z Zameczkiem pałac (ryc. 4). Obiekt zlokalizowany jest w pobliżu Wielkiego Stawu, tuż przy głównej bramie wjazdowej. Pałac to budynek murowany, piętrowy, wybudowany na planie prostokąta z poddaszem ukrytym pod mansardowym dachem. Pierwotnie była to oficyna wzniesiona dla Radziejowskich.

W latach 1678-1684 pałac został gruntownie przebudowany w stylu barokowym dla prymasa Michała Radziejowskiego. Dobudowano wówczas skrajne ryzality i wbudowano

reprezentacyjną klatkę schodową, którą można oglądać do dziś. W trakcie XVIII wieku do początku wieku XIX pałac stopniowo niszczał. Wtedy Jakub Kubicki przebudował go dla Kazimierza Krasińskiego i jego żony Anny z Ossolińskich. Budowla otrzymała klasycystyczne elewacje z kolumnowym portykiem. Prace kontynuowano gdy dobrami zarządzał syn Kazimierza – Józef Wawrzyniec. Dekoracja malarska stworzona przez A. Byczkowskiego i J. Paszkiewicza we wnętrzach pałacu częściowo została zatynkowana w 1932 r. W 1816 roku w mansardowym dachu urządzono teatr projektu Jakuba Kubickiego. Rozebrano go najprawdopodobniej w 1869 roku.



Ryc. 4. Pałac w Radziejowicach
Źródło: fot. Monika Paluch (2013)



Ryc. 5. Zameczek w Radziejowicach
Źródło: fot. Monika Paluch (2013)

W latach 1956-1964 poddasze pałacu przerobiono na pokoje dla gości DPT w Radziejowicach. Wewnątrz, na obu kondygnacjach, występuje amfiladowy układ pomieszczeń z reprezentacyjnymi salami ozdobionymi sztukateriami i polichromowanymi fryzami.

Współcześnie pałac, po przeprowadzonej w 2002 roku odnowie elewacji, jest w bardzo dobrym stanie. Wcześniejszą żółtą barwę zastąpiono dwoma odcieniami bieli, co pozwoliło wyeksponować jego klasycystyczną bryłę. Widoczne jest to szczególnie nocą, gdy jest on podświetlony.

Zameczek (ryc. 5) to najstarsza część dawnego założenia rezydentów Radziejowskich¹¹. W końcu XVIII wieku była malowniczą ruiną, której widok utrwalił Zygmunt Vogel. Obecną dziewiętnastowieczną formę Zameczek zawdzięcza architektowi Jakubowi Kubickiemu [www.palacradziejowice.pl, 4.11.2013 r.]. W wyniku, prowadzonych przez architekta, prac powstał nieduży obiekt złożony z trzech nieregularnych członów o różnej wysokości z czworoboczną wieżyczką zakończoną ostrosłupowym hełmem. Elewację Zameczku wieńczy nieregularne, pozorne blankowanie. W ściany zewnętrzne wmurowano rozmaite fragmenty rzeźbiarskie oraz detale architektoniczne odnalezione w gruzach w czasie odbudowy w 1802 r. Wśród nich warto wspomnieć o tarczach herbowych, nadprożach z łacińskimi sentencjami czy tablicach pamiątkowych. Podobnie jak pałac, zameczek jest bardzo dobrze utrzymany. W opinii auterek uchodzi on za najciekawszy pod względem architektonicznym obiekt założenia parkowo-pałacowego ze względu na swoje detale architektoniczne. Niestety obiekt nie jest udostępniony do zwiedzania. Współcześnie mieści on bowiem pałacową kuchnię oraz dwa apartamenty historyczne, wyposażone w stylowe meble i obrazy. Apartament D jest szczególnie reprezentacyjny i obszerny, gdyż składa się z przedsionka z kominkiem, owalnego salonu z fortepianem i dwóch sypialni z łazienką [www.palacradziejowice.pl, 4.11.2013].

¹¹ Świadczą o tym w szczególności fragmenty murów pochodzące z XVI wieku;

Pomiędzy Zameczkiem a pałacem znajduje się, utrzymana w tej samej kolorystyce, galeria. Wniesiono ją na początku XIX w. według projektu J. Kubickiego. Składa się z przejścia podcieniowego o ciekawych ostrołukowych arkadach zlokalizowanych od strony północnej oraz z jadalni (od południa) powstałej w pierwotnej oranżerii.

Na północ od pałacu znajduje się Willa Szwajcarska. Została ona wybudowana w latach sześćdziesiątych XX wieku na miejscu nieistniejącego renesansowego pałacu. Obecnie pełni ona funkcję hotelowo-biurową. W budynku znajduje się również najmniejsza sala konferencyjna w DPT tzw. salka bilardowa. Sama willa nie jest budynkiem tak ciekawym pod względem architektonicznym, jak omówione wcześniej obiekty. Natomiast jej malownicze położenie pośród drzew, w pobliżu stawu sprawia, że wpisuje się ona w kompozycję architektoniczną całego założenia, mimo iż jest to jeden z najnowszych obiektów na terenie DPT.

Wszystkie opisane powyżej obiekty otacza naturalistyczny park krajobrazowy zaprojektowany w stylu angielskim dla Józefa Wawrzyńca Krasieńskiego przez Aleksandra d'Alphonse w 1817 r. Rozciąga się on na północ, wschód i południe od pałacu, wykorzystując naturalny przepływ rzeczki Pisi-Gągoliny. Ten zajmujący blisko 26 hektarów teren ozdabiają liczne polany, nieregularny staw z wyspą oraz zabytkowy drzewostan w postaci kasztanowców, lip i jaworów. Od strony południowej znajduje się polana z piaskowcową kolumną, na której widnieje napis w języku francuskim informujący o autorze projektu parku i dacie jego przekształcenia. Obecnie park jest pięknie utrzymany i można go uznać za jeden z najciekawszych zabytków sztuki parkowej w Polsce. Stanowi on atrakcję zarówno dla mieszkańców wsi, jak i turystów, a jego zwiedzanie jest bezpłatne i dostępne przez cały rok.

Co istotne w radziejowickim parku eksponuje się także dzieła sztuki i pamiątki z różnych epok. Warto zwrócić uwagę na kapliczkę zlokalizowaną w miejscu, gdzie dawniej stał pierwszy, drewniany radziejowicki kościółek, który spłonął w czasie pożaru. Jest to stylizowana, drewniana wiata, pod którą ustawiono drewniane rzeźby kalwaryjne ze spektaklu w reżyserii K. Dejmka w Teatrze Polskim pt.: *Gra o Narodzeniu i Męce*.

„Przed arkadową galerią łączącą pałac z Zameczkiem stoi figura Wenus. W pobliżu, po wschodniej stronie dziedzińca głównego wyeksponowano wielką płaskorzeźbę Henryka Kuny z około 1933 r., przedstawiającą scenę z *Dziadów* Adama Mickiewicza – drogę na cmentarz. Jest to fragment niezrealizowanego pomnika wieszczka w Wilnie. Przy północnym krańcu głównego dziedzińca stoją XVII-wieczne armaty” [Barbasiewicz 2007, ss. 169-170].

W zachodniej części założenia, po drugiej stronie drogi, znajduje się modrzewiowy dworek (ryc. 6). Powstał on najprawdopodobniej na przełomie XVIII i XIX wieku. Stanowił wówczas centralną budowlę folwarku i był siedzibą administratora majątku. Obiekt ma bardzo typową dla szlacheckiej siedziby klasycystyczną bryłę. Dzięki pracom remontowym i konserwatorskim prowadzonym w latach 1956-1964 przywrócono mu dawną, drewnianą elewację, a dach pokryto ponownie wiórem. Obecnie obiekt „mieści 12 pokoi hotelowych i nieduży salonik z fortepianem, służący kameralnym spotkaniom” [www.palacradziejowice.pl, 4.11.2013]. Ten malowniczy obiekt, tak odmienny od pozostałych elementów założenia, stanowił i stanowi inspirację dla wielu artystów.

W bezpośrednim sąsiedztwie dworku zachowała się zakopana w ziemi piwnica, która również wymagała konserwacji. Na chwilę obecną stanowi ona oryginalną ozdobę, która zyskała nazwę *Łoży masońskie*.

Naprzeciwko modrzewiowego dworku znajduje się interesujący budynek Starej Kuźni (ryc. 7). Jest to XIX-wieczna, murowana budowla, która w latach dziewięćdziesiątych została odremontowana i przekształcona w piękną salę konferencyjną dla 80 osób. Zaadaptowano także ziemną, sklepioną piwnicę, w której obecnie znajduje się nowoczesna kotłownia gazowa.

Na terenie dawnego folwarku, w bezpośrednim sąsiedztwie terenu piknikowego oraz Kuźni i Dworku Modrzewiowego położony jest, oddany do użytku w lutym 2007 r., Nowy Dom Sztuki. „Jest to budowla parterowa, przykryta dwuspadowym dachem, rozległa jak wielka stodoła w zasobnym gospodarstwie. Północną i wschodnią ścianę tego budynku wypełniają przejrzyste szklane tafle. Wnętrze podzielone jest na trzy główne części: salę wielką, kameralny salonik i zaplecze. Budynek zaprojektował arch. Bartłomiej Martens” [Barbasiewicz 2007, s. 172].



Ryc. 6. Dworek w Radziejowicach
Źródło: fot. Monika Paluch (2013)



Ryc. 7. Stara Kuźnia w Radziejowicach
Źródło: fot. Monika Paluch (2013)

Zespołowi pałacowemu tradycyjnie towarzyszyły budowle o charakterze gospodarczym, niezbędne dla zapewnienia prawidłowego funkcjonowania tak dużego majątku jakim były Radziejowice. Do dziś niektóre z nich (np. gorzelnia, stajnie, wozownia) zachowały się w dość dobrym stanie. W ostatnich latach zrewitalizowano także tzw. czworaki przeznaczając je na nowoczesne pracownie artystyczne. W sąsiedztwie tych obiektów znajduje się zabytkowy młyn. Jego stan pozostawia wciąż jednak wiele do życzenia. Dotyczy to w szczególności jego fizjonomii, gdyż dawną drewnianą elewację przykrywa obecnie betonowa warstwa. Jest jednak nadzieja, że w najbliższym czasie zostanie przywrócony jego pierwotny wygląd.

Podsumowując tę część pracy warto podkreślić, iż większość obiektów założenia pałacowo-parkowego w Radziejowicach została odrestaurowana i częściowo zmodernizowana, a zabytkowe wnętrza zostały zaadoptowane do pełnienia nowych funkcji.

4. Funkcje zespołu pałacowo-parkowego w Radziejowicach

a) Działalność kulturalna

Ekspozycja muzealna

Przedmiotem ekspozycji muzealnej są odtworzone wnętrza dziewiętnastowiecznego pałacu w Radziejowicach. Podczas trwającej około jednej godziny wycieczki z przewodnikiem¹² (w przypadku grup zorganizowanych, za dodatkową opłatą) można obejrzeć ekspozycję stałą, wystawy czasowe organizowane przez DPT w Radziejowicach, a także zapoznać się z niezwykle ciekawą historią tego miejsca. Oprócz wnętrz pałacowych goście mogą również obejrzeć indywidualnie park krajobrazowy w typie angielskim. Układ sal pałacu udostępnionych do zwiedzania prezentuje rycina 8.

Pierwszym elementem, na który zwracają uwagę turystów pracownicy DPT w Radziejowicach w trakcie zwiedzania pałacu jest główna klatka schodowa. Wybudowano ją

¹² Turyści indywidualnie zwiedzają wnętrza pałacowe w towarzystwie pracowników DPT w Radziejowicach lub też mogą skorzystać z audio przewodnika (tzw. *audioguide*).

za czasów kardynała Michała Radziejowskiego. Widnieje tu popiersie Elżbiety Radziejowskiej, żony jednego z pierwszych właścicieli Radziejowic – Hieronima Radziejowskiego.

Galeria Józefa Chełmońskiego (Salon portretowy) – jest poświęcona artyście, który ostatnie 25 lat swojego życia spędził w pobliskiej Kukłówce. Tam mieszkał, tworzył i pracował często odwiedzając wraz z rodziną Radziejowice jako gość hrabiego Krasieńskiego. W galerii znajdują się oryginalne obrazy malarza, takie jak.: *Staw w Radziejowicach*, *Sójka*, *Krzyż w zadymce* i *Pod Twoją Obronę*. Ciekawym eksponatem jest prezentowany na oryginalnej sztaludze Józefa Chełmońskiego niedokończony obraz artysty zatytułowany *Na targu*.

Z galerii turyści przechodzą do największej (61 m²), zlokalizowanej na pierwszym piętrze, sali koncertowej. Widoczne są tu obrazy ukazujące jednych z ostatnich przedstawicieli rodu Krasieńskich. Na szczególną uwagę zasługuje herb rodu. Od ponad 10 lat odbywają się w tej sali festiwale artystyczne w miesiącach wakacyjnych, a także koncerty okolicznościowe przynajmniej raz w miesiącu.

W salonie porcelanowym znajduje się zestaw porcelany z Miśni z XVIII w., a także portrety Kazimierza Krasieńskiego, Marii z Radziwiłłów Krasieńskiej oraz wielkiego mecenas sztuki – Józefa Wawrzyńca Krasieńskiego.

Kolejnym pomieszczeniem udostępnionym do zwiedzania jest salon malinowy (nazwa pochodzi od koloru ścian). Uważa się go za najbardziej zdobioną salę w całym pałacu. Można tu zobaczyć obraz F. Lampiego *Rozbitkowie*, a także przepiękne formy zdobnicze wykonane techniką *en grissaille*¹³, przez A. Buczkowskiego i J. Paszkiewicza w 1809 r., na suficie.

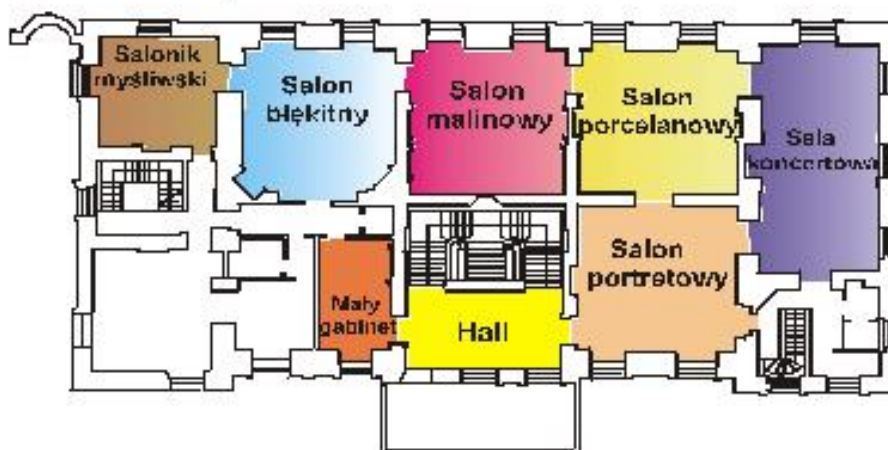
W salonie błękitnym znajdują się meble z epoki Ludwika XVI, kopia biurka wersalskiego, przykłady porcelany niemieckiej, francuskiej, polskiej i chińskiej, a także kopia obrazu Rafaela *Madonna z dzieciątkiem*.

Zwieńczeniem amfilady pierwszego piętra jest niewielki gabinet Józefa Chełmońskiego z bogatą kolekcją jego obrazów, a także dzieł innych autorów ukazujących jego najbliższą rodzinę. Wśród nich należy wymienić: *Noc na Ukrainie*, *Na folwarku*, *Przed burzą czy Czaple*. Oprócz obrazów można tu zobaczyć fotografie i prywatne dokumenty malarza.

Gabinet Jerzego Waldorffa¹⁴, zwany także małym gabinetem, stanowi swego rodzaju izbę pamięci jednego z największych przyjaciół Radziejowic, stałego bywalca tego miejsca i inicjatora letnich koncertów. Został on otwarty podczas drugiego koncertu w ramach letnich spotkań muzycznych w 2000 r. Gabinet zaaranżowała Zofia Kucówna w jednym z pomieszczeń, w których Jerzy Waldorff przyjmował swoich gości. Znalazły się w nim sprzęty przez niego używane, takie jak: biurko wraz z maszyną do pisania, kanapa, dwa fotele. W gablotach wyeksponowano order, nagrody oraz słynną laskę artysty. Wśród zgromadzonych pamiątek znalazła się rzeźba głowy Mistrza wykonana przez U. Weltera. Uzupełnieniem kolekcji jest portret przedstawiający Waldorffa z jego słynnym jamnikiem – Puzonem.

¹³ Monochromatyczna technika malarska dająca złudzenie trójwymiarowości. Używana do kunsztownego naśladowania kamiennych rzeźb, reliefów lub sztukaterii.

¹⁴ Wybitny polski pisarz, publicysta, krytyk muzyczny i działacz społeczny. Po wojnie związany z tygodnikiem "Przekrój". Był komentatorem muzycznym Polskiego Radia i felietonistą tygodników *Świat* i *Polityka*, autorem 20 książek, głównie poświęconych muzyce poważnej. Warto podkreślić, iż dzięki staraniom J. Waldorffa powstały m.in. Muzeum Karola Szymanowskiego w Zakopanem, Muzeum Teatralne w Warszawie, odrestaurowano pałac książąt Radziwiłłów w Antoninie (k. Ostrowa Wielkopolskiego). Współorganizował też odbywający się w Antoninie i Ostrowie Międzynarodowy Festiwal *Chopin w barwach jesieni*. W 1974 r. Jerzy Waldorff założył Społeczny Komitet Opieki na rzecz Ochrony Starych Powązek. Z jego inicjatywy corocznie odbywa się tam 1 listopada kwesta na ten cel prowadzona przez znane osobistości kultury i mediów. Za wybitne zasługi dla kultury polskiej w 1995 roku został odznaczony Krzyżem Komandorskim z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski [www.palacradziejowice.pl, 2.01.2014].

RZUT PARTERU**RZUT PIĘTRA****Ryc. 8:** Schemat wnętrza pałacu w Radziejowicach

Źródło: opracowanie M. Paluch na podstawie Barbasiewicz M., Pustola-Kozłowska E., 1997, s. 83.

Na parterze pierwszą z sal udostępnionych do zwiedzania turystom jest sala kominkowa. Prezentuje ona malarstwo Wojciecha Kossaka, przyjaciela ostatniego właściciela tych dóbr Edwarda Krasińskiego. Fragmenty *Bitwy pod Berezyną (Dwaj Jeźdźcy i Odpoczynek)* oraz portret Edwarda Krasińskiego to obrazy, które można tu zobaczyć.

W sali recepcji znajdują się przykłady porcelany francuskiej (zespół talerzy z Sevr ukazujący fragmenty bitew napoleońskich), a także obraz J. Suchodolskiego *Bitwa pod Tudellą*. Jednak najwspanialszym eksponatem w tym pomieszczeniu jest szafa niderlandzka wykonana z orzecha na wzór mebli gdańskich. Wieńczy ją Św. Brygida – patronka Gdańska, natomiast jej narożniki symbolizują cztery pory roku.

Sala okrągłego stołu, zwana wcześniej małą jadalnią, przybliży twórczość Henryka Siemiradzkiego (*U źródeł Chrystusa* i *Chrystus wśród dzieci*), Juliusza Kossaka (*Polowanie w Radziejowicach*) oraz Zygmunta Vogla (*Ruiny zamku w Radziejowicach*).

Na parterze pałacu znajdują się również biblioteka oraz sala wystawowa, gdzie odbywają się wystawy czasowe, które mogą oglądać turyści w trakcie zwiedzania obiektu.

Oprócz funkcji wypoczynkowych i reprezentacyjnych Radziejowice pełnią ważną rolę kulturalną i wystawienniczą. W stylowych salach pałacu zgromadzono przedmioty porcelanowe, rzeźby i cenne obrazy. W szczególności godne uwagi są zabytkowe meble (m.in. szafa gdańska) oraz wyśmienite polichromie i supraporty (malowidła nad drzwiami). Bardzo oryginalnie prezentuje się pokój kominkowy (parter), gdzie architektom udało się

niemal w pełni zachować styl epoki. Za najbardziej reprezentacyjne sale pałacu należy uznać: salę koncertową, gdzie organizowana jest większość koncertów w ramach *Letnich spotkań ze sztuką* i salon malinowy, który posiada najbogatsze zdobienia.

Zwiedzanie pałacu, a także Galerii malarstwa Józefa Chełmońskiego jest możliwe w każdy dzień świąteczny w godzinach 10.00-17.00, w dzień powszedni w godzinach 10.00-15.00. Ostatnie wejście możliwe są na godzinę przed zamknięciem ekspozycji. W sezonie zimowym istnieje możliwość obejrzenia pałacowych wnętrz przez grupy zorganizowane, po uprzednim poinformowaniu pracowników recepcji DPT w Radziejowicach. Zwiedzanie pałacu jest odpłatne. Dostępne są cztery rodzaje biletów: normalny (10 zł), ulgowy (7 zł), szkolny grupowy (5 zł) oraz bilet dla grup oprowadzanych w języku angielskim bądź rosyjskim. Tradycyjnie 3-go maja organizowany jest Dzień Otwarty, podczas którego zwiedzanie pałacu jest bezpłatne. Do obiektu przybywa wówczas nawet do tysiąca osób. Park jest udostępniony dla turystów przez cały rok, a jego zwiedzanie jest bezpłatne.

Na ekspozycję stałą składają się m.in. obrazy Wojciecha Kossaka, Henryka Siemiradzkiego, Józefa Chełmońskiego, unikalne przedmioty porcelanowe wykonane przez artystów polskich, francuskich i niemieckich oraz zabytkowe meble. Warto zaznaczyć, że DPT w Radziejowicach jest posiadaczem jednej z największych w Polsce kolekcji zabytkowych fortepianów, których część udostępniana jest zwiedzającym.

Oprócz ekspozycji stałej turyści i goście Domu Pracy Twórczej w Radziejowicach mogą także podziwiać wystawy czasowe przygotowywane przez placówkę kilka razy do roku. Przybliżają one twórczość największych polskich malarzy i fotografików.

W DPT szczególnie dużo uwagi poświęca się malarstwu Józefa Chełmońskiego. Zapewne wiąże się to z faktem, że artysta ostatnie lata swojego życia spędził w pobliskiej Kuklówce Radziejowskiej. W 2001 roku została powołana Fundacja jego imienia, która za swój główny cel przyjęła popularyzację i promowanie twórczości malarza. Dzięki jej funduszom i wsparciu w radziejowickim pałacu zorganizowano kilka wystaw, m.in.: *Józef Chełmoński w kolekcjach prywatnych* (2004 r.) czy *Rzeczulka* (2005 r.). W 2006 roku dokonano prezentacji pojedynczych, odnalezionych po latach dzieł – *Noc gwiazdzista*, *Wnętrze chaty na Polesiu*. Jak pisze o jednym z nich Tadeusz Matuszczak [2006, s. 5], autor katalogów do tych wystaw: „Noc gwiazdzista należy bez wątpienia do najdoskonalszych osiągnięć Chełmońskiego w sferze malarstwa krajobrazowego, sytuując się wśród ikon ojczystego krajobrazu”.

Wystawy w pałacu zainspirowały organizatorów do stworzenia w Radziejowicach kolekcji muzealnej obrazów J. Chełmońskiego. Obecnie liczy ona ok. 15 dzieł i jest uznawana za jeden z najciekawszych zbiorów w Polsce.

Zadaniem „Fundacji im. Józefa Chełmońskiego” jest także promowanie twórczości innych artystów. W 2005 roku z jej inicjatywy wystawiono dzieła Meli Muter z kolekcji Bolesława i Liny Nawrockich. Olbrzymi zakres prac i różnorodność stosowanych przez artystkę technik malarskich sprawiła, że zdecydowano się zorganizować dwie wystawy-*Mela Muter Portrety* (kwiecień), *Mela Muter Pejzaże* (lipiec).

DPT zgodnie ze swoim statutem: obejmuje obiekty zabytkowe i ruchome dobra kultury, urządza wystawy, wydaje książki, katalogi, a także przygotowuje szereg imprez kulturalnych, z których część na stałe zagościła w planie działania placówki. Do najbardziej znanych należą *Letnie spotkania ze sztuką*. Jest to zwykle cykl około dziewięciu koncertów, na które zjeżdżają światowej sławy artyści muzyki klasycznej, jazzowej i operowej. Większość spotkań odbywa się w salach pałacu, co stwarza niepowtarzalną atmosferę. Niestety sale są zbyt małe by pomieścić wszystkich słuchaczy, dlatego jeśli pogoda pozwala, niektóre koncerty organizuje się w plenerze (przynajmniej jeden w roku).

Letnie spotkania ze sztuką są organizowane od 1997 r. w każdy piątek lipca i sierpnia. Początkowo były to koncerty kameralne, którym towarzyszyły wystawy plastyczne

najlepszych polskich malarzy. Następnie „połączono dźwięk ze słowem” i powstały wieczory muzyczno-literackie, podczas których słynni goście radziejowickiego pałacu czytali fragmenty znanych dzieł Reymonta czy Mickiewicza. W ostatnich latach letnie koncerty, organizowane z inicjatywy dyrektora placówki Bogumiła Mrówczyńskiego, miały swój podtytuł „dźwięk-słowo-barwa”. Na spotkaniach występują muzycy, aktorzy interpretują poezję a równolegle odbywają się wernisaże prac malarskich. Swego rodzaju tradycją, w trakcie letniego cyklu, stały się koncerty muzyki jazzowej, a także te promujące młode talenty, którym towarzyszą wielkie gwiazdy polskiej i światowej sceny muzycznej.

Nie tylko forma koncertów uległa zmianie, zmienił się również prowadzący. Od 1997 roku był nim Jerzy Waldorff. Jego barwna postać i kontrowersyjne wypowiedzi przyciągały do Radziejowic wielbicieli muzyki z całego kraju. Stał się patronem letnich koncertów. Po jego śmierci organizatorzy oddali prowadzenie koncertów różnym artystom.

Letnie spotkania ze sztuką nie są jedynymi koncertami jakie organizuje się w DPT. W ciągu roku odbywa się ich tu od 20 do 30. Niektóre organizuje się na terenie placówki, inne zaś poza jej murami np. w kościele parafialnym pw. św. Kazimierza Królewicza. Różna jest także forma koncertów. Część z nich ma charakter zamknięty, inne są ogólnodostępne. Wśród instytucji wspierających DPT w Radziejowicach należy wymienić: Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Sejmik Województwa Mazowieckiego, a także władze Mszczonowa, Żyrardowa i Radziejowic. Koncerty współfinansują również znane firmy takie jak: WARTA, Volvo Polska czy Bank PKO SA.

W trakcie roku zaznacza się sezonowość w organizowaniu tego typu spotkań artystycznych. Ponad połowa z nich odbywa się w III kwartale roku, kiedy to mają miejsce *Letnie spotkania ze sztuką*. Blisko 30% koncertów odbywa się w okresie od października do grudnia, co wiąże się głównie z koncertami kolęd i przedświątecznymi wieczorami artystycznymi wybitnych polskich muzyków oraz uczniów szkół muzycznych [Paluch 2007, s. 25].

Dom Pracy Twórczej w Radziejowicach promuje kulturę i sztukę w szerokim tego słowa znaczeniu. Oprócz koncertów i wystaw od kilku lat prężnie zajmuje się organizacją kursów śpiewu, prowadzonych przez światowej sławy artystów: prof. Teresę Żylis-Garę i prof. Ryszarda Karczykowskiego. Mają one na celu pokazanie drogi wiodącej do mistrzostwa. Każdy z kursów wieńczy koncert laureatów, prezentujących nabyte w trakcie kursów umiejętności.

Przez cały rok w pałacu prowadzone są również lekcje muzealne dla uczniów szkół podstawowych, gimnazjalnych i liceów. Pracownicy DPT w ciekawy sposób prezentują dziedzictwo regionu, w szczególności bogatą historię tego miejsca, a także twórczość Józefa Chełmońskiego [Paluch 2007, s. 25].

Tradycją stało się także organizowanie na terenie placówki pikniku integracyjnego dla dzieci i młodzieży uzdolnionej artystycznie. Wydarzeniu temu towarzyszą prezentacje prac i występy artystyczne.

b) Funkcja noclegowa

Na terenie Domu Pracy Twórczej w Radziejowicach istnieje możliwość skorzystania z bazy noclegowej. Oferta dotyczy przede wszystkim osób z kręgów artystycznych i ich rodzin. Do dyspozycji gości oddano 20 pokoi i 9 apartamentów, w których jest łącznie 60 miejsc noclegowych. Każdy apartament składa się z dwóch części: sypialnej i salonowej. Strukturę pokoi prezentuje tabela 1.

Pokoje znajdują się w czterech obiektach wchodzących w skład placówki. Pierwszym z nich jest dziewiętnastowieczny pałac – dawna siedziba rodu Krasieńskich. Mieści się tu dziesięć pokoi. Większość z nich (tzn. 8) ulokowana została na drugim piętrze pałacu. Znajdują się tam cztery apartamenty trzyosobowe, dwa pokoje dwuosobowe oraz dwa pokoje jednoosobowe. Na pierwszym piętrze obiektu, w części niedostępnej do zwiedzania,

mieści się apartament historyczny „B” (50 m²), zaś na parterze apartament historyczny „A” (51 m²). Wszystkie pokoje cechuje stylowe umeblowanie.

W połączonym z pałacem Zameczku gościom DPT w Radziejowicach udostępnia się dwa apartamenty historyczne oznaczone literami „C” (53 m²) i „D” (64 m²). W skład apartamentu historycznego „D”, zwanego inaczej prezydenckim (ryc. 9), wchodzi poza częścią sypialną i noclegową także owalna sala konferencyjna. W zależności od potrzeb istnieje możliwość wynajęcia samego apartamentu, bądź tylko sali konferencyjnej.

W Dworku modrzewiowym – dawnej siedzibie administratora folwarku – zlokalizowane są dwa pokoje trzyosobowe, cztery dwuosobowe i sześć jednoosobowych. Powierzchnia pokoi waha się od 14 do 30 m². Każdy z nich wyróżnia się skromnym, ale stylowym wystrojem, co widać na ryc. 10.

Tabela 1. Struktura pokoi w DPT w Radziejowicach

Obiekt	Rodzaj pokoju	Liczba pokoi
Pałac	pokój 1 os.	2
	pokój 2 os.	2
	apartament 2- 3 os.	4
	apartament 3 os.	2
Zameczek	apartament 3 os.	2
Dvorek Modrzewiowy	pokój 1 os.	6
	pokój 2 os.	4
	pokój 3 os.	2
Domek Szwajcarski	pokój 1 os.	1
	pokój 2 os.	3
	apartament 3 os.	1

Źródło: opracowanie własne na podstawie listy zakwaterowania z cennikiem DPT w Radziejowicach.



Ryc. 9. Apartament „D” w zamczku

Źródło: fot. Monika Paluch (2006)



Ryc. 10. Pokój w dworku w Radziejowicach

Źródło: fot. Monika Paluch (2006)

Pokoje można także wynająć w Willi Szwajcarskiej. Jest to współczesny budynek, wybudowany w latach sześćdziesiątych XX w. Na pierwszym piętrze obiektu znajduje się jeden pokój jednoosobowy, zaś na drugim piętrze zlokalizowane są pozostałe pokoje. Pokoje zajmują powierzchnię od 10 do 25 m².

We wszystkich udostępnionych gościom pokojach znajdują się: łazienka, telewizor, telefon, czajnik bezprzewodowy i łącze internetowe.

c) Funkcja gastronomiczna

Dom Pracy Twórczej w Radziejowicach oferuje także usługi gastronomiczne. W dawnej oranżerii aktualnie zlokalizowana jest jadalnia, która zajmuje powierzchnię 114 m² i może pomieścić do 80 osób. Z usług jadalni korzystają goście przebywający na terenie DPT

w Radziejowicach. Posiłki wydawane są gościom indywidualnym o pełnych godzinach: 9.00, 14.00 i 18.00. Śniadania wliczone są w cenę noclegu, obiady i kolacje są dodatkowo płatne. W jadalni serwuje się tradycyjne dania kuchni polskiej, a także wykwintne potrawy kuchni europejskiej. Na życzenie gości zapewniana jest oprawa artystyczna w postaci: występów zespołów, kabaretów czy recitali [Paluch 2007, s. 29].

W przypadku grup konferencyjnych pory posiłków, podobnie jak menu dostosowywane są do zamówienia. Mogą one przybierać formę bankietu w postaci zasiadanej lub bufetowej, bądź uroczystej kolacji czy obiadu. W wyjątkowych przypadkach organizowane są obiady rodzinne w sali kominkowej.

Jadalnia urządzona jest stylowo. W 2000 r. na jednej ze ścian powstała polichromia pt.: *Panorama radziejowicka*, której autorami są Ewa i Andrzej Lasek. Jak pisze M. Barbasiewicz [2007, s. 171] „zadbali oni o wzmocnienie iluzji przenikania ogrodu do wnętrza. Jest tu więc namalowana waza z kwiatami, pnące róże, gałęzie drzew, kotara – elementy sugerujące, że widz ogląda ukwiecony ogród...”. Uroku temu pomieszczeniu dodaje także przeszklona ściana, która sprawia, że pomieszczenie jest dobrze oświetlone, a goście, nawet w trakcie posiłku, mogą podziwiać park. W jadalni znajdują się stoliki ustawione w systemie kawiarnianym. Na potrzeby klientów stoły mogą być zestawione w kształt prostokąta, kwadratu, podkowy czy bufetu.

d) Organizacja konferencji, bankietów i pikników

DPT w Radziejowicach służy także jako obiekt konferencyjny. Od lat organizuje się tu konferencje o znaczeniu międzynarodowym i krajowym. Uczestniczą w nich przede wszystkim specjaliści z zakresu muzealnictwa, teatru, literatury, konserwatorstwa dzieł sztuki itp. Na terenie placówki funkcjonuje obecnie 9 sal konferencyjnych zlokalizowanych w różnych obiektach wchodzących w skład założenia architektonicznego.

Na standardowe wyposażenie każdej sali konferencyjnej składają się: flipchart, rzutnik pisma, rzutnik slajdów, ekran, wskaźniki i markery. Dodatkowo płatny jest wynajem oprzyrządowania multimedialnego. Strukturę sal konferencyjnych DPT w Radziejowicach prezentuje tabela 2.

W radziejowickim pałacu znajdują się trzy sale konferencyjne: koncertowa, sala biblioteki i kominkowa. Największą spośród nich jest sala koncertowa (I piętro), zajmująca powierzchnię 70 m². Sporadycznie, dla wyjątkowego gremium, przyjmuje ona charakter sali konferencyjnej. Wykorzystuje się ją do organizacji koncertów, recitali muzycznych, prelekcji i wykładów mogących pomieścić w układzie teatralnym do 80 osób lub 30 osób w układzie przy stole. Sala biblioteki (parter pałacu) wykorzystywana jest do organizacji kameralnych spotkań, gdyż może pomieścić tylko 20 uczestników w układzie przy stole. W wyjątkowych przypadkach stosuje się również układ teatralny. Wówczas może z niej korzystać około 30 osób. Sala kominkowa przeznaczona jest do organizacji ekskluzywnych przyjęć, podczas których w układzie przy stole może zasiąść do 24 osób.

Sala owalna wchodzi w skład apartamentu prezydenckiego „D” znajdującego się w najstarszej części kompleksu pałacowo – parkowego czyli Zameczku. Istnieje, zgodnie z potrzebami klientów, możliwość wynajęcia samej sali konferencyjnej (45 m²). W ustawieniu przy stole może pomieścić do 15 osób.

Stara kuźnia jest obiektem typowo przystosowanym dla potrzeb organizacji konferencji. W wyniku remontu przeprowadzonego w latach dziewięćdziesiątych powstała sala mogąca pomieścić do 80 uczestników.

W dworku modrzewiowym znajduje się salonik. Z racji niedużej powierzchni (35 m²) służy on do organizacji kameralnych spotkań i narad, w których może uczestniczyć maksymalnie 20 osób.

Sala bilardowa jest najmniejszą (25 m²) spośród wszystkich sal konferencyjnych na terenie DPT. Usytuowana jest w Willi Szwajcarskiej, a jej nazwa wzięła się od centralnie

ustawionego stołu bilardowego. Podobnie jak sala biblioteki, również salonik służy do organizacji kameralnych spotkań. W układzie przy stole mieści się w nim 14 uczestników.

Tabela 2. Sale konferencyjne w DPT w Radziejowicach

Nazwa Sali	Powierzchnia w m ²	Pojemność sal	
		Układ teatralny	Układ przy stole
Koncertowa	70 m ²	80 os.	30 os. – owal
Kuźnia	70 m ²	80 os.	60 os. – podkowa
Biblioteka	45 m ²	30 os.	20 os. – owal
Kominkowa	40 m ²	30 os.	24 os. – kwadrat
Salonik	35 m ²	20 os.	12 os. – owal
Owalna	45 m ²	-	15 os. – owal
Bilardowa	25 m ²	-	14 os. – prostokąt
Sala Kameralna w Nowym Domu Sztuki	170 m ²	100 os.	60 os. – prostokąt
Sala Wielka w Nowym Domu Sztuki	250 m ²	250 os.	120 osób – prostokąt

Źródło: www.palacradziejowice.pl (7.11.2013 r.)

W lutym 2007 roku oddano do dyspozycji gości DPT w Radziejowicach dwie sale w Nowym Domu Sztuki. Zajmują one powierzchnię 250 i 170 m², co stwarza możliwość organizacji dużych konferencji, koncertów, recitali itp. Sale te rozdziela holl, a w budynku dodatkowo znajdują się również: zaplecze gastronomiczne, sala techniczna, garderoby i toalety.



Ryc. 11. Bankiet w plenerze
Źródło: www.palacradziejowice.pl



Ryc. 12. Teren piknikowy w DPT
Źródło: fot. Monika Paluch (2013)

Oprócz organizacji konferencji na terenie założenia pałacowo-parkowego przygotowuje się, zgodnie z życzeniami klientów, bankiety i pikniki (ryc. 11). Od kilku lat funkcjonuje także profesjonalnie przygotowany teren piknikowy (ryc. 12) zlokalizowany w pobliżu Dworku modrzewiowego. Na kompleks składają się: dwie wiaty, dwie drewniane altany i stanowisko grillowe. Atutem jest fakt, iż teren jest nagłośnieony i częściowo oświetlony. Daje to możliwość organizacji pikników i przyjęć w plenerze liczących od kilku do kilkuset uczestników, niezależnie od warunków pogodowych.

5. Promocja i perspektywy rozwoju zespołu pałacowo-parkowego w Radziejowicach

Promocja Domu Pracy Twórczej w Radziejowicach w dużej mierze oparta jest o profesjonalnie przygotowaną i szeroko rozbudowaną stronę internetową (www.palacradziejowice.pl). Strona zawiera wiele ciekawych informacji dotyczących historii tego miejsca, opisy poszczególnych obiektów wchodzących w skład założenia architektonicznego, dane adresowe, mapki dojazdowe oraz aktualną ofertę z załączonymi cennikami. Osoby zainteresowane znajdują tu informacje dotyczące stałych bywalców DPT w Radziejowicach, a także prezentację wszystkich publikacji wydawanych przez instytucję. Dużo miejsca poświęcono temu, co się aktualnie dzieje w Radziejowicach, a także wydarzeniom, które będą miały miejsce w najbliższej przyszłości. Nie zapomniano również o najważniejszych zdarzeniach z ostatnich kilku lat. W archiwum prezentowane są informacje dotyczące organizowanych wystaw, koncertów i konferencji o znaczeniu międzynarodowym i krajowym [Paluch 2007, ss. 35-36].

Za formę reklamy można uznać także liczne artykuły prasowe publikowane w gazetach lokalnych, regionalnych i krajowych, które chętnie, zawsze w pozytywnym świetle, przybliżają czytelnikom to miejsce. W opinii wielu osób Radziejowice postrzegane są bowiem jako miejsce niezwykle, posiadające bogatą historię, a także umożliwiające obcowanie ze sztuką w szerokim tego słowa znaczeniu. Nie mniej ważna jest atmosfera, którą tworzą życzliwi i zawsze oddani pracownicy DPT w Radziejowicach. Od lat przyjeżdżają tam oficjalne delegacje zagraniczne, przedstawiciele władz państwowych. Jednak przede wszystkim jest to miejsce przeznaczone dla ludzi nauki i kultury, którzy szukają w radziejowickim ośrodku wytchnienia od wielkomiejskiego gwaru, a także natchnienia do pracy twórczej. Niewątpliwie znajdują tu jedno i drugie. Przedstawiciele świata kultury i sztuki, którzy choć raz odwiedzili Radziejowice często wracają tam ponownie, a swymi przeżyciami dzielą się z przyjaciółmi. Tym samym grono osób, którym to miejsce jest bliskie zwiększa się z roku na rok. To najskuteczniejsza forma reklamy i dowód na to, iż omawiane założenie stanowi istotny punkt na turystycznej i kulturowej mapie tej części Mazowsza.

Dom Pracy Twórczej w Radziejowicach jest miejscem, które nieustannie się rozwija. W lutym 2007 roku otwarto Nowy Dom Sztuki zlokalizowany na terenie dawnego folwarku, za Modrzewiowym dworkiem, który ma spełnić powyższe oczekiwania. Jest to zrewitalizowany parterowy budynek dawnej hali przemysłowej, który według projektu B. Martensa zmienił się w przeszklony od strony południowej i wschodniej, współczesny obiekt. Dzięki dużej powierzchni sal i zastosowaniu nowinek technicznych, Nowy Dom Sztuki daje olbrzymie możliwości organizacji imprez artystycznych, dostępnych szerszej publiczności, co wcześniej nie było możliwe ze względu na brak sal mogących pomieścić odpowiednią liczbę widzów.

Od 2005 r. DPT jest w posiadaniu przekazanych notarialnie przez Urząd Gminy w Radziejowicach dwóch zabytkowych budynków folwarcznych – czworaków, w których mieszkali chłopcy pracujący u hrabiego. Obiekty te wraz z gruntami (pow. 5 tys. m²) po rewitalizacji zostały przystosowane na pracownie artystyczne.

Na terenie placówki wciąż prowadzone są prace konserwatorskie obiektów należących do Domu Pracy Twórczej, modernizowane pomieszczenia hotelowe, a także rozbudowywana jest ekspozycja muzealna. Celem tych działań jest zachęcenie przedstawicieli świata kultury i sztuki, a także turystów do częstszych przyjazdów do Radziejowic.

6. Wykorzystanie potencjału Radziejowic w tworzeniu oferty turystyki kulturowej na obszarze Mazowsza Zachodniego – podsumowanie

„Świat kultury, tzw. noosfera, jest do życia człowiekowi równie potrzebny jak biosfera”
<Antoni Kępiński „Lęk”>

„To bardzo ciekawe miejsce, te Radziejowice, bo jak się chce, można być samym i spokojnie pracować. Jak się szuka ciekawego towarzystwa, też można je znaleźć tu na miejscu bez kłopotu. Zawsze jest wielu ludzi przyjaznych i cennych. Jeszcze się nie zdarzyło, aby tak nie było. Zatem trudno o lepsze miejsce dla twórcy” – tak powiedział o Radziejowicach Andrzej Konic w wywiadzie przeprowadzonym przez Krzysztofa Ptaszyńskiego do książki *Radziejowice Oknem Na Świat* w 2002 roku [Skąpska 2006, s. 178]. Opinia artysty oddaje obraz Radziejowic widziany oczyma wielu twórców przyjeżdżających tu od lat. Założenie pałacowo-parkowe w Radziejowicach dzięki bogatej historii i interesującej architekturze uchodzi za jedno z najciekawszych tego typu miejsc na obszarze Mazowsza Zachodniego.

Jak już wcześniej zauważono w Radziejowicach nie utworzono typowej placówki muzealnej, tak jak to uczyniono np. w Nieborowie. Powstał tu natomiast, w 1956 r., Dom Pracy Twórczej, który sprawuje opiekę nad obiektami i ruchomymi dobrami kultury znajdującymi się na terenie jego działania. Niektórzy mogą uznać, że w ten sposób „zamknięto” te zabytkowe obiekty przed turystami, a udostępniono je wybranym osobom – przede wszystkim artystom i pracownikom resortu kultury. Być może jest w tym trochę prawdy. Warto jednak pamiętać, że to właśnie DPT w Radziejowicach przywrócił temu miejscu jego dawny blask – odrestaurowano obiekty i zaadaptowano je do nowych funkcji. Także wnętrza uzyskały ich pierwotny, nadany przez J. Kubickiego, klasycystyczny charakter. Bez przeprowadzenia tych zabiegów architektonicznych być może turyści nie mieliby tu dziś co oglądać.

W Radziejowicach stworzono azyl artystom – niezwykle miejsce, które inspirowało ich do wzmożonej pracy twórczej. Można by powiedzieć, że „tak jak niegdyś Radziejowicom przydawały splendoru wizyty królów, tak teraz – wizyty przedstawicieli elity świata kultury” [Barbasiewicz 2007, s. 172]. To tu każdego roku powstają obrazy, książki, scenariusze... To tu rodzi się nasze regionalne dziedzictwo kulturowe. Czy to jednak wystarczy by wskazywać to miejsce jako destynację dla turystyki kulturowej w tej części Mazowsza?

Jak podaje A. Mikos von Rohrscheidt, za istotne cechy turystyki kulturowej, które odróżniają ją od innych rodzajów turystyki, należy uznać dwa (komplementarne wobec siebie) kryteria. W pierwszym przypadku program realizowanych podróży musi zawierać treści kulturowe w stopniu „zasadniczym”, czyli w ilości lub intensywności wyraźnie przeważającej, konstytuującej daną ofertę podróży i odróżniającą ją od innych ofert ukierunkowanych na tę samą destynację. W drugim przypadku element kulturowy jest decydujący od strony uczestnika, zatem po prostu on sam podejmuje (prywatną) podróż z uwagi na tę wartość lub uczestniczy w podjętej na podstawie takich motywów prywatnej podróży [Mikos von Rohrscheidt 2008b, s. 18]. Oba te czynniki wydają się mieć zastosowanie w przypadku rozpatrywania potencjału założenia pałacowo-parkowego w Radziejowicach dla potrzeb rozwoju turystyki kulturowej na terenie Mazowsza Zachodniego.

Za jedno z głównych zadań Domu Pracy Twórczej w Radziejowicach przyjęto bowiem popularyzację i promocję twórczości oraz dorobku różnych dziedzin kultury. Cel ten realizowany jest poprzez prezentowanie ekspozycji stałej, organizację licznych wystaw czasowych, które przybliżają dorobek największych polskich malarzy i fotografików, umożliwienie turystom obcowania z obiektami zabytkowymi i historią, pogłębianie wiedzy

o dziedzictwie omawianego obszaru, a przede wszystkim umożliwienie udziału w licznych przedsięwzięciach kulturalnych realizowanych w ciągu roku, w tym w szczególności w trakcie letniego cyklu koncertów.

Ze względu na fakt, iż większość wskazanych przedsięwzięć odbywa się w zabytkowych wnętrzach, stwarza to odpowiednią i niespotykaną gdzie indziej atmosferę. Czyniąc często ze słuchaczy i biernych obserwatorów, aktywnych uczestników realizowanych działań. Co, biorąc pod uwagę wskazaną w pierwszej części pracy definicję turystyki kulturowej, należy uznać za niewątpliwy walor i uzasadnienie do uznawania założenia pałacowo-parkowego w Radziejowicach jako destynacji dla turystyki kulturowej na obszarze Mazowsza Zachodniego.

Istotnym wydaje się również wykorzystanie i promocja twórczości ludzi związanych z Radziejowicami i regionem. Szczególnego znaczenia nabiera w tej sytuacji dorobek Józefa Chełmońskiego. Silne związki artysty z Radziejowicami i okolicą, zobowiązują do podtrzymywania pamięci o nim i pielęgnowania jego dorobku. Krokiem ku temu było m.in. stworzenie w radziejowskim pałacu galerii dzieł J. Chełmońskiego¹⁵ i udostępnienie jej zwiedzającym. Radziejowicką tradycją stały się również pokazy odkrytych z niepamięci dzieł wielkiego malarza¹⁶. W styczniu 2014 r., dzięki wsparciu Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, DPT w Radziejowicach umożliwił również wirtualne¹⁷ zwiedzanie galerii obrazów Józefa Chełmońskiego.

Warto również podkreślić, iż 6 kwietnia 2014 roku przypada setna rocznica śmierci wybitnego malarza Józefa Chełmońskiego. Z tej okazji Rada Powiatu Grodziskiego podjęła decyzję o ustanowieniu roku 2014 *Rokiem Józefa Chełmońskiego*. Uroczystości związane z ww. rocznicą będą się także odbywały w gminie Radziejowice. Poniżej zaprezentowano wykaz przykładowych przedsięwzięć kulturalnych, które uwzględniono do realizacji w pierwszej połowie 2014 r. w DPT w Radziejowicach:

- 7 lutego 2014 (Nowy Domu Sztuki w DPT w Radziejowicach) - wieczór artystyczny z pierwszym publicznym pokazem obrazu Józefa Chełmońskiego: *Krajobraz zimowy – wrony*, prezentacja reprintu książki Pii Górskiej pt.: *O Chełmońskim. Wspomnienia*, a także koncert laureatów I Konkursu Chopinowskiego w Buenos Aires;
- 22 lutego 2014 roku – *II Jubileuszowy wieczór z Chełmońskim* z pokazem obrazu autorstwa J. Chełmońskiego pt.: *Wschód księżycy*;
- 29 marca 2014 roku – *III Jubileuszowy wieczór z Chełmońskim* wraz z pokazem repliki-kopii obrazu Józefa Chełmońskiego *Pod Twoją obronę* przeznaczoną do prezbiterium kościoła w Radziejowicach, prezentacja książki pt.: *Józef Chełmoński na fotografiach i we wspomnieniach* z udziałem Zofii Kucówny, a także otwarcie wystawy obrazów Jerzego Dudy - Gracza: *Wokół Chełmońskiego*;
- 5 kwietnia 2014 roku – *Józef Chełmoński In Memoriam w wigilię setnej rocznicy śmierci artysty*;
- 6 kwietnia 2014 roku - Uroczysta msza święta w setną rocznicę śmierci Józefa Chełmońskiego w kościele parafialnym pw. Św. Kazimierza Królewicza w Radziejowicach.

Dodatkowo Warszawska Akademia Sztuk Pięknych zamierza ogłosić konkurs dla studentów i absolwentów warszawskiej i krakowskiej uczelni - konkurs, którego inspiracją będą dzieła Chełmońskiego. Najprawdopodobniej w radziejowickim pałacu zorganizowana zostanie wystawa nadesłanych prac. W planach są także liczne imprezy plenerowe popularyzujące twórczość J. Chełmońskiego (plenery malarskie, konkursy, rajdy), a także spacery szlakiem malarza [www.grodzisk.pl/, 2.01.2014].

¹⁵ Dzieła Józefa Chełmońskiego są eksponowane we wszystkich salach wystawowych radziejowickiego pałacu.

¹⁶ Dotychczas zorganizowano trzynaście wystaw prezentujących obrazy wcześniej nieznanie polskiej publiczności.

¹⁷ Zwiedzanie odbywa się za pomocą telefonów komórkowych poprzez pobranie odpowiedniej aplikacji.

Oczywiście, aby sprostać wzrastającym potrzebom turystów, w tym turystów kulturowych, DPT w Radziejowicach musi się stale rozwijać, zwiększać zakres proponowanej oferty tematycznej, organizować coraz ciekawsze wystawy czasowe, powiększać ekspozycję stałą, dbać o merytoryczną wartość przekazywanych treści, zwiększać ofertę realizowanych przedsięwzięć kulturalnych, prowadzić dalsze prace konserwatorskie i modernizacyjne obiektów, a także włączać to miejsce do oferty przygotowywanych szlaków turystycznych (w tym szlaków kulturowych na obszarze Mazowsza Zachodniego).

Zachodnia część Mazowsza wciąż bowiem pozostaje mało znaną i mało popularną destynacją turystyczną. Biorąc jednak pod uwagę zróżnicowanie atrakcji, tak przyrodniczych, jak i antropogenicznych, dostępnych na tym stosunkowo niewielkim terenie może się ono stać popularnym celem dłuższych i krótszych wycieczek. Oprócz omawianych w niniejszym artykule atrakcji turystycznych Radziejowic w najbliższej okolicy turyści mogą m.in. zobaczyć:

- ponad 40 ha zabytkowych zabudowań XIX-wiecznej osady fabrycznej w Żyrardowie, którą w 2012 r. uznano za Pomnik Historii;
- zespół parkowo-pałacowy rodziny Sobieńskich w Guzowie;
- stary dworek we wsi Sokule;
- wczesnośredniowieczne pozostałości słowiańskiego grodziska tzw. *Szwedzkie Góry* pod Grodziskiem Mazowieckim;
- dwór oraz park w Żabiej Woli;
- zespół parkowo-pałacowy w Petrykozach;
- pałac w Ojrzanowie;
- zespół pałacowo-parkowy w Grzegorzewicach;
- gorące źródła geotermalne z kompleksem basenowym (Termy w Mszczonowie).

Uwagę mogą również przyciągnąć realizowane na tym obszarze inscenizacje historyczne, takie jak: rekonstrukcje bitwy mszczonowskiej z września 1939 roku czy stłumiony, w 1883 roku, przez carskich kozaków, strajk żyrardowskich szpularek. Obchody Europejskich Dni Dziedzictwa w Żyrardowie czy Święto Chleba w Żabiej Woli stanowią doskonałą okazję do poznania regionalnych tradycji.

Konsekwentnie realizowane działania promocyjne i popularyzujące dziedzictwo tego obszaru, a także ciągle poszerzanie i ulepszanie przygotowanej oferty turystycznej mogą się przyczynić do rozwoju turystyki w tej nie do końca odkrytej części Mazowsza. Niniejszy artykuł może także stanowić ku temu przyczynek.

Bibliografia:

- Barbasiewicz M., 2007, *Radziejowickie Theatrum. Dzieje Rezydencji*, Dom Pracy Twórczej w Radziejowicach, Radziejowice.
- Barbasiewicz M., Pustoła-Kozłowska E., 1997, *Radziejowice. Fakty i zagadki*, Stowarzyszenie Konserwatorów Zabytków, Polski Komitet Narodowy ICOMOS, Warszawa.
- Gołembski G. (red), 2009, *Kompendium wiedzy o turystyce*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Kępiński A., 2002, *Lęk*, Wydawnictwo Literackie, Wydanie I, Kraków.
- Krajewski K., 1974, *Mała encyklopedia architektury i wnętrz*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk.
- Kruczek Z., 2005, *Metody badań atrakcji turystycznych* [w:] R. Winiarski, W. Alejski (red.), *Turystyka w badaniach naukowych*, AWF Kraków i WZiZ w Rzeszowie, Kraków-Rzeszów.
- Kruczek Z., 2011, *Atrakcje turystyczne. Fenomen, typologia, metody badań*, Proksenia, Kraków.
- Kruczek Z., 2012, *Parki tematyczne jako flagowe atrakcje turystyczne. Rozwój i globalizacja*, [w:] „Turystyka Kulturowa”, Nr 3/2012, http://www.turystykakulturowa.org/pdf/2012_03_03.pdf, (3.11.2013).

- Kurek W. (red.), 2007, *Turystyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa;
- Matuszczak T., 2006, *Józef Chełmoński. Noc gwiazdzista. Pierwszy od 79 lat publiczny pokaz obrazu*, Dom Pracy Twórczej w Radziejowicach, Radziejowice.
- Mikos von Rohrscheidt A., 2008a, *Turystyka kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy*, GWSHM Milenium, Gniezno.
- Mikos von Rohrscheidt A., 2008b, *Turystyka Kulturowa – wokół definicji*, [w:] „Turystyka Kulturowa”, Nr 1/2008, http://www.turystykakulturowa.org/pdf/2008_11_01.pdf, (20.12.2013).
- Paluch M., 2007, *Monografia turystyczna zabytkowego zespołu w Radziejowicach w powiecie żyrdowskim, Praca licencjacka*, Wydział Nauk Geograficznych Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, kps, przechowywany w Bibliotece Wydziału Nauk Geograficznych Uniwersytetu Łódzkiego w Łodzi.
- Rogalewski O., 1977, *Zagospodarowanie turystyczne*, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa.
- Skąpska A. (red), 2006, *Radziejowice Oknem Na Świat. Krzysztof Ptaszyński rozmawia w Pałacu*, Dom Pracy Twórczej w Radziejowicach, Radziejowice.
- Statut Domu Pracy Twórczej w Radziejowicach*, 1994, Załącznik do zarządzenia nr 43 Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 15 listopada 1994 r., <http://palacradziejowice.pl/bip/druk.php?id=128>, (4.11.2013).
- Statut Domu Pracy Twórczej w Radziejowicach*, 2012, Załącznik do zarządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 czerwca 2012 r. (poz. 36), <http://palacradziejowice.pl/bip/druk.php?id=128>, (4.11.2013).

Źródła internetowe:

- www.grodzisk.pl (2.01.2014 r.).
- www.palacradziejowice.pl (23.10.2013 r.).
- www.radziejowice.pl (23.10.2013 r.).

The palace-park complex in Radziejowice as part of the potential cultural tourism of the West Mazovia Region

Key words: the palace-park complex, tourist attraction, House of the Creative Work, Radziejowice, Żyrardów district, cultural tourism

Summary: The article is an attempt to present a part of potential of cultural tourism in the West Mazovia Region by bringing important information about the historic palace-park complex in Radziejowice. This paper presents basic information about the historic complex in Radziejowice – particularly about its location, history and components. Next, was made a characteristic of the functions that assumes the historic complex in Radziejowice in the present. Finally, the authors examined the tools of the promotion used of the object mentioned above, found prospects for its development and creating offers promoting the potential of cultural tourism in the area of West Mazovia Region.